

DEĞİNİ

Sinema Tarihi Çalışmalarında Önemli Bir Proje: HOMER

Emrah Özen

Ankara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Avrupa Sinema ve Medya Çalışmaları Ağı'nın (*European Network for Cinema and Media Studies-NECS*) bu yılki buluşma yeri Prag oldu. Adından da anlaşılacağı üzere NECS sinema ve medya çalışmaları alanında çalışan akademisyen, arşivci, programcı ve uygulayıcıları bir araya getiren bir örgüttür. Örgütün amaçları arasında sinema ve medya kuramı, tarihi ve uygulaması alanlarında yenilikçi araştırmaları teşvik etmek, araştırmacılar arasındaki iletişim, görüş alışverişi ve bilimsel etkileşimi sağlamak için forumlar düzenlemek ve genç araştırmacılara destek vermek sayılabilir. "Medya Politikası – Politik Medya" başlığı ile 19 - 22 Temmuz 2013 tarihlerinde gerçekleştirilen konferansta, dünyanın farklı üniversitelerinden akademisyenler 102 panelde toplam 429 sunuş yaptılar. Her yıl olduğu gibi bu yıl da konferansta en fazla rağbet gösterilen alan, 288 sunuşla sinema çalışmaları oldu.

Bu yılki sinema çalışmaları alanının en büyük özelliği ise kısa adı HOMER olan *History of Moviegoing, Exhibition and Reception* (Sinemaya Gitme, Gösterim ve Alımlama Tarihi) projesinin hazırladığı özel bir dizi oturumun gerçekleştirilmesiydi. Sinemaya gitme, gösterim ve alımlama tarihi konularında çalışan bir grup akademisyen tarafından 2004 yılında kurulan HOMER bu alanlarda çokdisiplinli çalışmaları teşvik etmek ve yaymak amaçlı bir oluşumdur. Kuşkusuz HOMER gibi bir projenin ortaya çıkmasındaki en temel itki, özellikle 2000'lerin başından itibaren sinema tarihi çalışmaları alanına yeni bir soluk ve hareketlendirme getiren "Yeni Sinema Tarihi" (YST) hareketidir.¹ Kısaca özetlemek gerekirse, başlangıcından itibaren sinema tarihi çalışmaları alanına hakim olan film merkezli ya da film yönelimli tarih çalışmalarına tepki olarak doğan YST hareketi, film dağıtım ve dolaşımının ticari faaliyetlerini, kamusal yaşamda sinemanın görünümünü biçimlendiren yasal ve siyasi söylemleri ve spesifik bir sinema seyircisinin sosyal ve kültürel tarihini incelemektedir. Buradaki çalışmalar, üretim sorunlarından daha çok

¹ Nitekim Yeni Sinema Tarihi hareketini oluşturanlar aynı zamanda HOMER Projesinin de önde gelen isimleridir.

dolaşım sorunlarına, sahiplik sorunlarından daha çok ajans ve komisyon sorunlarına eğilmekte, sinemayı bir film aygıtından çok bir deneyim olarak görüp, izleyiciliğin metinsel kuruluşu yerine sinema izleyicisinin toplumsal inşası ve heterojenliğini ele almaktadır. Burada da film ve medya çalışmaları kadar tarih, coğrafya, kültürel çalışmalar, ekonomi, sosyoloji ve antropolojiden de yararlanan çokdisiplinli bir yaklaşım sergilemektedir. Bu nedenle YST klasik film tarihi çalışmalarından farklı olarak bilgisayarlı analiz (*computational analysis*), veritabanları ve Coğrafi Bilgi Sistemi (*Geographic Information System - GIS*) gibi farklı yöntemlerden yararlanır (Maltby, 2011, s. 4).²

YST çalışmalarından esinlenerek kurulan HOMER projesi, amaçlarını şu şekilde özetler;

- a) Koleksiyonlar, akademik tarih araştırmaları ve İnternet yardımıyla sinemaya gitme, gösterim ve alımlama alanlarında, bulunan yeni bilgileri paylaşmak,
- b) Bütün yeni veri bankalarının biraraya getirilerek, karşılıklı araştırma yapmaya imkan verecek bir web sitesi portalı oluşturmak,
- c) Fakülte, lisans ve yüksek lisans öğrencilerinin işbirliğiyle uzun dönemli proje ve araştırmalarda yeni araştırma yöntemlerinin yaygınlaştırılması ve bu tarz projeler yoluyla sinema çalışmaları ile kültürel tarih arasındaki işbirliğini yeni yöntemlerle geliştirmek,
- d) Belirli konulara odaklanmış büyük ve kapsamlı tartışma metinlerinin (working papers) elektronik versiyonları ile üzerinde çalışılmaya devam eden araştırma ve grafik görüntülü yazılımların kullanıldığı çok katmanlı haritalandırmalar ya da oldukça karmaşık illüstrasyonlara sahip çalışmalar gibi basılması oldukça güç ya da imkansız olan, alışılmışın dışında formatlara sahip incelemeler için basılı araştırma bulguları araçlarının çeşitlenmesini desteklemek (<http://homerproject.blogs.wm.edu/> erişim tarihi: 27.06.2013).

Prag'daki HOMER toplantıları, YST'nin tüm önde gelen isimlerinin de katıldığı, dokuz başlık altında kırk sunuş olarak gerçekleştirildi. Neredeyse ayrı bir konferans niteliğinde olan bu sunumlara katılan akademisyenlerin soruları ve katkıları ile canlı, hareketli ve verimli fikir alışverişleri yapıldı. Yazının bundan sonraki kısmında okuyucunun HOMER hakkındaki görüşlerini berraklaştırmak için çeşitli başlıklar altında yapılan bu panellerde öne çıkan sunuşları, konuları ve özellikle araştırma yöntemleri açısından özetlemeye çalışacağım.

HOMER toplantıları konferanstan bir gün önce gerçekleştirilen atölye çalışması ile başlamış, bu bölümde spesifik sunuşlar yerine daha çok sinemaya gitme, gösterim ve alımlama tarihi çalışmalarının bir toplu değerlendirmesi

² Başlangıcından günümüze kadar sinema tarihyazımındaki değişimleri tarih araştırmalarındaki dönüşümlerin ışığında ele almaya çalışan bir yazı için bkz. (Özen, 2009), Yeni Sinema Tarihi için bkz. (Maltby vd, 2011).

yapılarak, olası sorunlar ve çözüm önerileri üzerinde durulmuştur. Burada YST'nin önde gelen isimleri olan Daniel Biltereyst, Philippe Meers, Annette Kuhn, John Sedgwick ve Richard Maltby tarafından sinema tarihi çalışmalarında sinemaya gitme, gösterim ve alımlama çalışmaları üzerine birer çerçeve sunuş yapılmış, her bir sunuştan sonra atölye çalışmasına katılan araştırmacılar bu alanlardaki deneyimlerini paylaşmış ve sorunlar üzerinde durmuştur.

Konferansın birinci gününde HOMER çalışmalarının Batı dışı toplumlarda nasıl uygulanabileceği üzerine oldukça zihin açıcı bir “Hint ve Endonezya Sinemalarında Yeni Perspektifler” paneli yapılmıştır. Panelin birinci sunuşunda günümüz Hindistanı'nda multipleks sinemalar üzerinden sinemaya gitme deneyimi incelenmiştir. Araştırmada, Hindistan'da ekonomik liberalleşmeye paralel olarak artış gösteren ve kent eğlence yaşamının ayrılmaz bir parçası haline gelen multipleks sinemaların seyircileri olan orta sınıfların sinemaya gitme deneyimleri sorgulanmaktadır. Bu yapılırken klasik sinema salonları ve onların seyircileri ile multipleks sinemaların seyircileri arasında karşılaştırmalar yapılmıştır. Panelin ikinci ve üçüncü sunuşlarında ise özellikle kolonyal dönem Hindistan ve Endonezya'sında sinemaya gitme deneyimi ve sinema seyircisinin tarihine bakan sunuşlar yapılmıştır. Londra Üniversitesinden Stephen Hughes'un sunduğu “Sosyal Anlam ve Cisimleşmiş Duygusalılık: Kolonyal dönemde Güney Hindistan'da Sinemayagitmenin Tarihsel Fenomenolojisine Doğru” adlı sunuşta sosyal ve duygusal bir deneyim olarak ele alınan sinemaya gitmenin tarihsel bir malzeme olarak nasıl farklı bir şekilde değerlendirilebileceği gösterilmeye çalışılmıştır. Bunu yaparken, koloni dönemi Güney Hindistan'ında sinemaya gitmenin tarihi, gösterim mekânlarının fiziksel koşulları, film gösterimleri sırasındaki sahne performansları, sinema mekânlarında satış ve tüketim davranışları, havalandırma, film izleme sırasındaki farklı etkinlikler (çıkıp dolaşma, konuşma, gürültü çıkarma, serserilik yapma vb) gibi öğeler vasıtasıyla ele alınmaktadır. Panelin son konuşmacısı olan Utrech Üniversitesinden Dafna Ruppın ise, zamanında Hollanda sömürgesi olan Endonezya'da sınıf, ırk ve cinsiyet üzerinden sinemaya-gitme pratiklerini örneklerle sergiledi. Sunuşta bu kategoriler problematize edilerek, aralarında geçişkenlik olup olmadığına bakıldı. Ruppın seyircilerin özellikle filmlere verdikleri tepkiler bakımından farklılık gösterdiklerini sözkonusu geçişkenliğe örnek verdi.

Birinci günün ikinci HOMER panelinde ise sinema tarihi çalışmalarında karşılaştırmalı çalışmalar ele alındı. Bu bölümde panelistler karşılaştırmalı perspektiften diğer medya çalışmaları ile sinema tarihi çalışmaları arasındaki ilişki üzerinde durdu. Karşılaştırmalı çalışmalar söz konusu olduğunda akla gelen en hayati sorulardan birisi sinema tarihi çalışmalarının interdisipliner çalışmalardan nasıl yararlanılabileceğidir. Bu konuda HOMER programının en ilginç sunuşlarından birisini yapan Deb Verhoeven, Collin Arrosmith, Browyn Coate ve Alywn Davidson'dan oluşan ekibin geliştirdiği ve “kinomatics” adını verdikleri programın tanıtımı oldukça dikkat çekiciydi. Projeyi

gerçekleştirenlerin kendi tanımları ile *kinomatics*, filmlerin endüstriyel geometrisinin çalışılmasıdır. Bu projeye göre araştırmacılar şu sorulara cevap aramışlardır;

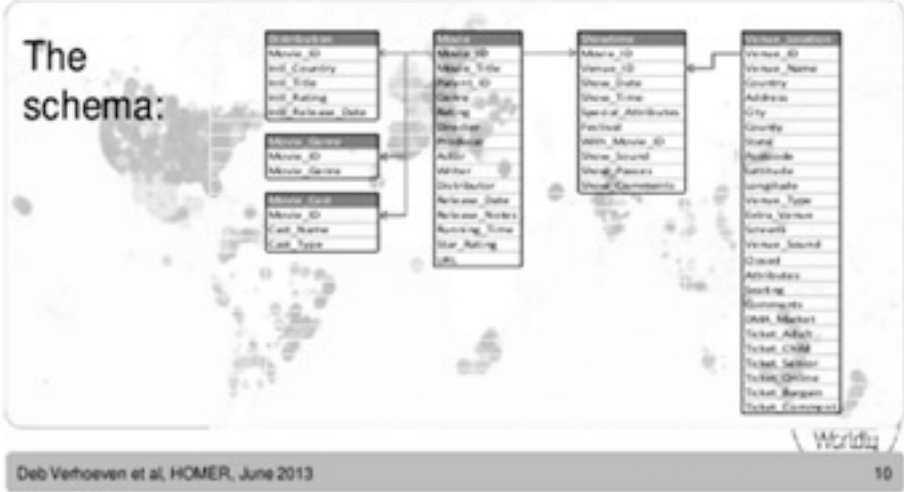
- Geniş ölçekli sistematik verilerle, film endüstrisinin performansını etkileyecek kritik faktörler nasıl tespit edilebilir ve hesaplanabilir?
- Dijital projeksiyon teknolojisinin küresel adaptasyonu anlamında yeni dağıtım ve gösterim endüstrisi pratiklerinin etkileri nelerdir?
- Uluslararası piyasalarda Hollywood'un sürekliliğini ne tarz bir bilgiye dayandırabiliriz?
- Film yayılımının çevresel etkileri nelerdir?
- YST yöntemleri, gerçek zamanlı enformasyon analizi ve olguya dayalı öngörü analizlerine nasıl imkan tanır?

Sözkonusu sorulara cevap arayan araştırmacılar Aralık 2012-2013 arasında 48 ülkede gösterime giren ve girecek olan bütün filmleri dört ana başlık altında inceliyor. Bu başlıklar hacim (*volume*), çeşitlilik (*variety*), hız (*velocity*) ve tutarlılıktır (*veracity*). Bunların altında da belirli alt başlıklara göre derlenmiş veriler var. Örneğin, çeşitlilik başlığı altında dağıtım, film türü, film kadrosu, film, gösterim zamanı ve gösterim yeri alt başlıkları yer alıyor ve bunlar da yeni alt başlıklarla ilerliyor. Daha sonra toplanan bu bir haftalık veriler hacim başlığı altında bir tabloda gösteriliyor. Buradan da bir filmin (örneğin *Les Misérables*) dünya çapında vizyona girdiği yerlerdeki durumu takip ediliyor. Sonra bütün bu veriler harita ve grafiklere dökülerek bir filmin bütün dünyadaki dağılımı, hangi coğrafyada ne kadar seyirci aldığı, buradan yola çıkarak hangi tür filmlerin hangi coğrafyalarda “iş” yaptığı, ne kadar hafta vizyonda kaldığı gibi bilgileri görmek mümkün oluyor.³

Sinema tarihi çalışmalarının disiplinlerarası çalışmalardan yararlanması bir diğer örneği de New Hampshire Üniversitesinden Jeffrey Klenotic'in “New Hampshire’da Sinemanın Erken Dönemlerindeki Transformasyonunu Haritalandırmak: Yoğun Bir Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) Haritası” adlı sunuştur. Bu çalışmada Klenotic son yıllarda oldukça gelişme gösteren Coğrafi Bilgi Sistemi’nden (CBS) yararlanarak bir bölgede sinema endüstrisinin dağıtım, gösterim ve izlerkitesinin coğrafi ve uzamsal boyutlarını ortaya koymaktadır. Kısaca söylemek gerekirse, CBS yeryüzeyine ait sayısal (konumsal) ve sözel verilerin birbirlerine entegre edilerek, bilgisayar ortamında saklanmasına, analiz edilmesine ve sunulmasına imkan sağlayan karar-destek sistemleri olarak tanımlanabilir. Bilgisayar tabanlı ve web kullanımına olanak

³ Sözkonusu sunuşun slâytları için bkz.<http://www.slideshare.net/debver/kinomatics-presentation-at-homer-prague-2013>

Kinomatics: Variety

Kinomatics: Volume

Les
Miserables
(red)

One week
of data =

Deb Verhoeven et al, HOMER, June 2013

14

veren bu teknoloji sayesinde uzamsal bilgiler kullanıcılar tarafından haritalanmakta, modellenmekte, analiz edilip araştırılabilmektedir (Klenotic, 2011, s. 81). Klenotic ilk olarak tarih araştırmalarında kullanılmaya başlayan CBS sisteminin bize sinema tarihi çalışmalarımda kendi çalışma konumuzun bilgisinin ortaya çıkarılmasına daha aktif bir şekilde katılma imkânı sağladığını belirtir. Bu yöntemle Klenotic “araştırmanın peyzajı” olarak tanımladığı, belirli bir bölge ve zamandaki sinema kültürünün oluşmasında ağlar arası karşılıklı ilişkilerin haritalanmasını gerçekleştirebilmektedir. Klenotic’e göre CBS’in

ihativa ettiği açık, çoklu ve değişken yaklaşım; insanlar, mekânlar ve onların birbirleri arasındaki çok katmanlı ilişkileri ve değişkenlerin ortaya çıkarılmasını sağlayan “aşağıdan tarih” anlamında insanların tarihi ile uyumlu bir sinema tarihi görüşüne uygundur (Klenotic, s. 60). Klenotic HOMER sunuşunda, New Hampshire bölgesinde sinemanın erken dönemlerinde sinemaya gitme deneyimini film programlama, kültürel eğilimler ve yerel temalar ile nüfus büyümesi ve yoğunluğu gibi istatistiki bilgilere dayanan demografik verilerle birlikte coğrafi yerleştirme ve toplumsal sınıflandırmalardan da yararlanarak CBS kullanımını örneklendirir.

Aynı oturumda ele alınan bir diğer ilgi çekici başlık ise “Karşılaştırmalı Sinema Tarihi Çalışmaları” adını taşıyordu. Bu çalışmada adından anlaşılacağı üzere dünyanın farklı üniversitelerinden araştırmacılar bir araya gelerek 1896-2012 arasında Amerika, Monterrey (Meksika), Kolombiya, Barcelona (İspanya) ve Ghent’de (Belçika) yabancı film arzlarını tespit ederek bunların aynı dönemdeki yerli filmler karşısındaki durumlarını ideoloji, ekonomi ve izleme kültürü açısından karşılaştırmalı perspektiften değerlendiriyor. Bunu yaparken yıl başına film, tür, filmin yapıldığı yer, filmlerin gösterildiği mekân türü, gösterim ve dağıtım sayıları başlıkları altında değişkenler belirlenmek suretiyle yerel izleyicilerin izleme kültürünün belirlenmesi ve temellendirilebilmesi anlamında film arzının genel özellikleri ortaya çıkarılıyor.

İkinci günün HOMER oturumlarının ilkinin başlığı “Film Programlama”ydı. Burada çeşitli araştırmacılar sinema gösteriminde programlamanın farklı veçhelerini değişik ülkelerden örneklerle ele aldı. Örneğin Masaryk Üniversitesi’nden Lusille Cesalka, Çek Cumhuriyeti’nin ikinci büyük kenti olan Brno bölgesinde 1930-40 yıllarında gösterilen filmleri ülkelerine göre inceleyerek yeniden gösterime giren filmler ve bunları gösteren sinema salonlarının film programlama stratejilerini değerlendirdi. Benzer şekilde Clara Pafort-Overduin 1934-1936 arasında Hollanda’da film gösterimini inceledi. Araştırmada kümeleme analizinden⁴ (*cluster analysis*) faydalanan Overduin bu yöntem ile film programlama stratejileri arasındaki ilişkiye baktı. Hollanda’nın kentsel ve taşra bölgelerindeki spesifik sinema salonlarındaki film programlamaları da burada ele alındı. Örneğin nüfusu az olan yerlerde komşu sinemalar (Alman, Belçika, Fransa) daha fazla gösterilmektedir. Daha sonra yıllara göre ulusal en iyi on listeleri oluşturup bunları şehirlere göre incelemiştir. Overduin’in analizinden çıkardığı en önemli sonuç film programlamada dil meselesinin önemini kanıtlamak olmuştur. Örneğin Hollanda taşrasında yer alan Herren bölgesinde Alman filmleri daha fazladır sebebi ise o bölgeye Almanya’dan çalışmaya gelen madencilerin çok olmasıdır. Film programcılığına

⁴ Çok değişkenli istatistiki analiz yöntemi olan *cluster* analizinde, elde olan bir grup değişkeni önceden belirlenmiş özelliklere göre kümelere ayırma işlemi yapılır. Bu şekilde birbirine benzer özellikte/yapıdaki değişkenler bir araya gelerek kümelendirir. Böylece veri setini daha iyi tanımlayabilir değişken sayısı azalır ve sonrasında gelecek analizlere ortam hazırlanır.

Kaynak: <http://www.flinders.edu.au/ehl/firth/focus/digitalhumanitiesandresearch/screen-and-media-new-cinema-history.cfm#MappingTheMovies>

İsveç taşrası ekseninde eğilen bir diğer çalışmada taşrada film programcılığı ve sinema kültürünün nasıl modernleşmenin bir parçası olarak rol oynadığına bakılmıştır. Burada özellikle 1930'ların sosyalist hareketlerinin sinemayla ilgilenmeleri ve yapım şirketleri kurarak sosyalist propagandalı filmler yapmaları üzerinde durulmuştur. Bunun yanı sıra 1924 ile 1964 arasında İsveç taşrasında etkin olan bir gezici film şirketinin yöneticisinin şahsında taşrada sinema izleme pratikleri, sinema gösterimi ve söz konusu propaganda filmlerinin gösterilmesi ele alınmıştır. Karşılaştırmalı perspektiften sinema tarihi çalışmalarına bir diğer örnek de Alman akademisyen Joseph Garnarzc'ın 1930'lar Avrupasında film seçimini karşılaştırmalı açıdan ele aldığı çalışmasıdır. Burada Garnarzc arz talep ilişkisi açısından Almanya, Fransa, Çekoslovakya, Polonya, Hollanda ve Norveç'te gösterilen yerli filmler ile Hollywood filmleri arasında karşılaştırmalar yaparak çeşitli sonuçlara ulaşmaktadır. Örneğin ele alınan çoğu Avrupa ülkesinde ulusal sinemalar hakim konumundadır ama top tenlere bakıldığında Hollywood'un üstünlüğü görülmektedir. Yerli üretimin az olduğu yerlerde ise Hollywood'un apaçık hâkim olduğu görülmektedir ve araştırmadan çıkan en önemli sonuç kültürel farklılıkların film programlamada ne kadar önemli olduğudur.

HOMER programının bir sonraki oturumu ise "Avustralya Sineması" başlığı altında yeni sinema tarihi yaklaşımının geliştirmeye çalıştığı yöntemlerin Avustralya sineması özelinde uygulanmasına örnek oluşturuyordu. Burada ilk sunuş YST'nin önde gelen isimlerinden Richard Maltby'nin "Avustralya Sineması ve Film Haftalıkları: Kaynaklar ve Yapı" adlı sunumu idi. Burada Prof. Maltby ve ekibi CBS sisteminden yararlanarak 1956-1984 arası dönemde Avustralya sinemasında sinema işletmeleri ile sinema seyircilerinin değişen doğasını belirlemeye çalışmışlardır. 1948-1971 arasında çıkmış olan *Film*

Weekly'den yararlanarak 4000 işletmenin sahiplik, mekân ve kapasite bilgilerini çıkarırlar. Projeden uzun dönemde amaçlanan, sinemalar ve onun izleyicisinin toplumsal ve kültürel değişimler karşısındaki tepkiselliğini analiz etmek amacıyla, arşivsel, toplumsal ve sözel tarihlere dayalı uzamsal bilgiler yolu ile sinema salonları ve diğer mekânlar hakkında bir CBS veritabanı oluşturmak ve dağıtım pratikleri ile izleyici hareketlerinin bir ilişkisel haritasını yaratılmaktadır.

CBS'i kullanarak Avustralya sinemasında gösterimi inceleyen bir diğer çalışmada ise "Avustralya'daki Yunan Sinema Ağı" ele alınmıştır. Araştırmada 1949-1960 arasında Avustralya'daki Yunan diasporası için iş yapan Yunan Film Ağı ekseninde bu filmleri gösteren yerler arasındaki hareketler incelenmiş, bunun için de Geo-uzamsal (*geo-spatial*) teknik adını verdikleri bir yöntemden yararlanılmıştır. Buna göre 1949-1960 arasında Avustralya'da iş yapan en popüler Yunan yapım şirketlerinden olan *Finos Films* ele alınır. Üç büyük kentteki (Melbourne, Sydney ve Adelaide) sinema mekânlarında gösterilen Yunan filmleri hakkında bilgiler toplanır. Bunu yaparken de arşivlik yayınlar, devlet belgeleri, sansür dökümanları, sözlü kültür çalışmaları ve CBS teknikleri bir arada kullanılarak incelenen dönemdeki sinema dağıtımı ve bu filmlerin izlerkitesini üzerine önemli tespitlerde bulunulmuştur.

YST'nin en çok üzerinde durduğu ve geliştirmeye çalıştığı kavramlardan biri de seyircinin sinemaya gitme deneyiminin tarihidir. HOMER toplantılarında I ve II. Dünya Savaşı zamanlarında bu konuyu ele alan oldukça ilginç sunuşlarla karşılaştık. Örneğin "Bilet Koçanlarını Saklamak ve Paylarına Düşeni Yapmak: 1914-1918 arası Amerikan Kızları Sinemada" adlı çalışmada bir Amerikalı kadının I. Dünya Savaşı dönemine ait günlükleri ışığında sinemaya bakılmış, burada yazılanlar üzerinden sinemaya gitme deneyimi ele alınmıştır. Aynı konuyu İngiltere'nin liman kenti Southampton özelinde ele alan bir başka çalışmada da I. Dünya Savaşı döneminde Southampton'da sinemaya gitme deneyimi çeşitli kayaklardan yararlanılarak anlatılmıştır. II. Dünya savaşı sırasında Nazi Almanyası'nın koruması altındaki Bohemya ve Moravya'da sinemaya gitme deneyimini o günleri yaşayanların hatıraları çerçevesinde ele alan "Düşmanla birlikte Gülmek ve Şarkı Söylemek" adlı çalışmada ise kültürel farklılıkların önemi bir kere daha ortaya çıkmıştır.

Sinemaya gitme konusunda son yıllarda kullanılan en önemli yöntemlerden biri de sözlü tarih çalışmalarıdır. HOMER toplantılarında yapılan "Seyirciler ve Bellek" başlıklı oturumda sunulan iki çalışmada sinemaya gitme deneyimi sözlü tarih çalışması yöntemi ile ele alınmıştır. "1930-1940'larda Almanya Saar Bölgesinde Yaşamış İnsanların Gözlerinden Sinemaya Gitmek" adlı çalışmada Almanya'nın Saar bölgesinde yaşayan yaşlı insanlarla yapılan video-söyleşiler yoluyla sinemaya gitme deneyimi irdelenmiştir. Araştırmada ortaya çıkan sonuçlardan en ilginç insanların sinemaya gitme deneyimlerini anlatımları sırasında gördükleri filmlerden bahsederken çoğunlukla filmlerin oyuncularını, konularını, yapım yılları ve ülkelerini yanlış hatırlamaları hatta bazı örneklerde

filmleri adeta “yeniden yazmalarıdır”. Aynı meseleyi 1950’lerin Roma’sında yaşayan insanların hatıralarından ele alan Oxford Brookes Üniversitesinden Daniele Travarri Gennari’nin araştırmasında, 50’li yıllarda Roma’da yaşayanlarla sözlü anket ve derinlemesine video-mülakatlar yapılmış ve bir software programı ile (Nvivo) yorumlamada kullanılmak üzere söz konusu mülakatlardaki önemli alıntılar tespit edilmiştir. Böylece araştırmada kullanılacak yorumlama kategorileri ortaya çıkar; yaş, sinema bilet bedeli, sinemaya gitme sıklığı, mekân seçimi, film yıldızları gibi. Daha sonra çeşitleme yöntemi (*triangulation*) ile söz konusu nicel verileri basında çıkan yazılar, gösterim ve program materyalleri, o dönemlerden kalma özel kayıtlar, incelemeler, prodüksiyon haberleri ve posterler, dönemin popüler ve akademik sinema dergilerinden haberler ile sinema endüstrisi ile ilgili kayıtlar ve sansür belgelerini birlikte okumuşlardır. Araştırmanın sonunda ise söz konusu bilginin çeşitli katılımcılar ve araştırmacılar vasıtasıyla test edilmesi yani geçerliliğinin sorgulanması gelmektedir. Bunun için de araştırma İnternette okunmaya açılmış ayrıca çeşitli konferanslarda sunuşu yapılarak tartışılmıştır.

Değerlendirme: Sinema Tarihi Çalışmalarının Geleceği

Yukarıda Prag konferansından izlenimlerimi paylaşmaya çalıştığım HOMER projesi ve YST hareketi son yıllarda tekrara düşmüş olduğu görünümü veren sinema tarihi çalışmalarına taze bir soluk getirmesi bakımından dikkate alınması gereken bir olgudur. HOMER oturumlarında yapılan sunuşlardan da görülebileceği üzere günümüzde sinema tarihi çalışmaları alanına YST hareketinin getirdiği önemli yenilikler olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi sinema tarihi çalışmalarında sayısal dönüş (*computational turn*) adı verilebilecek bir döneme girilmiş bulunduğudır. Artık sinema tarihi araştırmaları hem yaptığı sözlü tarih çalışmaları ile sahaya inmekte hem aralarında farklı medya malzemelerinin de kullanıldığı arşiv kaynaklarını değerlendirmekte ama aynı zamanda gelişen bilgisayar teknolojisinin de vasıtası ile şimdiye kadar sinema çalışmalarının hiç el atmadığı farklı disiplinlerle işbirliğine gidilmektedir. Sözkonusu bilgisayarlı dönüşe eşlik eden sinemaya gitme, gösterim ve alımlama çalışmalarının tarihini, uzamsal boyutları ile ele alıp hem yeniden yorumlayan, hem de tarihsel olguların şimdiye kadar hiç fark edilmeyen ya da gerek görülmeyen yönlerini ortaya çıkarabilen bir “uzamsal dönüş”ten (*spatial turn*) bahsedebiliriz. Gördüğümüz sunuşlardan anladığımız kadarıyla sinema tarihçileri bu araştırmalarda farklı disiplinlerden (özellikle coğrafyacı, matematikçi, ekonomist ya da bilgisayar analisti) araştırmacılarla işbirliğine gitmektedirler. Böylece sinema tarihi çalışmaları alanı multidisipliner bir anlayışa kavuşmakta alanın daha genişlemesi ve büyümesi sağlanmaktadır.⁵

⁵ Açıkçası sunuşlarda ortaya çıkan bütün o grafikler, istatistikler, haritalardan deyim yerindeyse biraz “ürkmek” mümkün. Ancak sunuşları yapan insanların ellisinden sonra CBS öğrenen ya da bilgisayarda geliştirilen programları kullanan anlı şanlı profesörler olduğunu görünce, insanda bir mahcubiyet yanında, “ben de yapabilirim” duygusu da uyanmıyor değil...

Öte yandan sözkonusu sunuşları izledikten sonra YST hareketinin ve HOMER projesinin özellikle toplumsal ve kültürel tarih yaklaşımları ile olan ilişkisinde -en azından Prag'da gerçekleştirilen sunuşlar bağlamında- çok da fazla üretici olamadığını gördüm. Nitekim sözkonusu tespitimi paylaştığım Richard Maltby bu yorumumu kabul ettiğini, ancak YST hareketinin daha yolun başında olduğunu, kuşkusuz bu alanları da HOMER araştırmalarına dahil edeceklerini söylemiştir. Kendi hesabıma özellikle kültür tarihinin sinema tarihi çalışmalarında önemli bir yere sahip olduğunu ve daha fazla önemsenmesi gerektiğini düşünmekteyim.

Kuşkusuz buradan Türkiye'de yapılan sinema tarihi çalışmalarının çıkaracağı birçok ders bulunmaktadır. YST hareketinden alınabilecek en önemli ders alana inmenin gerekliliğidir. Masa başında birbirinin aynısı fikirlerin tekrar edildiği sinema tarihi çalışmalarının sonu gelmelidir artık. Bizde de arşivlere inerek, internete girerek, haritaları önümüze koyarak sinema ve insan ilişkisini temel alan bir sinema tarihi yazımı başlamalıdır. Sinema tarihi çalışmalarında sinema salonları, geçmişte sinemaya gidenlerin deneyimleri, dağıtımın, gösterimin ilkeleri, alternatif sinema izleme deneyimleri, sinemaya gitme deneyiminin sosyal ve kültürel tarihi, sinema salonlarımızın içinde buldukları şehirlerle olan uzamsal ilişkileri, azınlık gruplarının devam ettiği sinemalar, belli bölgelerde farklı film programcılığı yapılmasının nedenleri,⁶ yıllardır araştırılmayı bekleyen konular arasındadır.

Örneğin çok yakınlarda yaşadığımız bir Emek sineması olayı var... Söz konusu sinemanın tarihsel öneminin yanı sıra şehir tarihi içindeki yeri, farklı kuşaktan izleyicilerin deneyimleri ya da Emek'e farklı dönemlerde gidenlerin deneyimleri, Emek'te gösterilen filmlerin türleri üzerinden sinema seyircisinin profili, beğenileri ile Emek sinemasının İstanbul topografyası içindeki yerini de içeren bir alternatif Emek sineması tarihi yazılabilir.⁷

Eğer tarihin, post modern veya post yapısalcı yaklaşımların iddia ettiği gibi her seferinde yeniden yazılan, diğer anlatılar gibi bir anlatı olduğunu değil de, geliştirdiği yeni araştırma yöntemleri ve bakış açıları vasıtasıyla geçmişten günümüze kadar elde ettiği bilgilerin üzerine her gün biraz daha koymak suretiyle "gerçeğe" ulaşmanın bir aracı olduğunu kabul ediyor ve sinema tarihi çalışmalarının da bu bu tarz bir tarihin parçası olduğunu varsayıyorsak, Türkiye sinema tarihi çalışmalarının da bu tarihi keşfedebilmek için disiplinlerarası yaklaşım ve yöntemlere kendini açması gerektiğini kabul etmek durumundayız.

⁶ Örneğin Türkiye'de yazılan sinema tarihi kitaplarında çokça tekrar edilen Yeşilçam'ın altın yıllarında belli bölgelerde neden bazı starların ve film türlerinin benimsenip diğerlerinin benimsenmediğini gösterim ve sinemaya gitme deneyimleri üzerinden okuyan çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Aynı şekilde bazı filmlerin neden bazı bölgelerde döne oynatıldığı incelenmeye değer bir başka konu olarak ele alınmayı beklemektedir.

⁷ Bu konuda bir örnek inceleme için bkz. Klenotic, 2013.

Kaynakça

HOMER, <http://homerproject.blogs.wm.edu/> (Erişim tarihi: 27 Haziran 2013).

KINOMATICS <http://www.slideshare.net/debyer/kinomatics-presentation-at-homer-prague> 013 (Erişim tarihi 27 Haziran 2013).

Klenotic, J. (2013). From Mom-and-Pop to Paramount Publix: Selling the Community on the benefits of National Theatre Chains. K. Aveyard & A. Moran (Ed.), *Watching Films* (s. 189-209). UK: Intellect Ltd.

Maltby, R. (2011). New Cinema Histories. R. Maltby, D. Biltereyst, P. Meers (Der.), *Explorations in New Cinema History: Approaches and Case Studies* (s. 3-40). UK: Blackwell Publishing Ltd.

<http://www.flinders.edu.au/ehl/firth/focus/digitalhumanitiesandresearch/screen-and-media-new-cinema-history.cfm#MappingTheMovies> (Erişim tarihi: 27 Haziran 2013).

Özen, E. (2009). Geçmişe Bakmak: Sinema Tarihi Çalışmaları Üzerine Eleştirel Bir İnceleme. *Kebikeç*, 27, 131-155.